

**PRÓBA IDENTYFIKACJI NAZW „BRONYK” I „BRYSK”,
W ZWIĄZKU Z INTERWENCJĄ
MARGRABIEGO BRANDENBURSKIEGO
ZYGmunTA LUKSEMBURSKIEGO
PRZECIWKO BARTOSZOWI Z ODOLANOWA
W LATACH 1381-1382**

Jesienią 1379 roku odbyły się zaręczyny Zygmunta Luksemburczyka (*15.02.1368-†9.12.1437) i Marii Andegaweńskiej (*1371-†17.05.1395), sukcesorów Ludwika I Węgierskiego w Polsce. To finał pierwszych starań Luksemburgów o sukcesję tronu polskiego. Ich początek datuje się na 1374 rok, kiedy w Koszycach król polski i węgierski Ludwik I uzyskał od polskich panów zgodę na przekazanie tronu polskiego jednej ze swych trzech córek. Przyjmuje się, chociaż w dokumencie tego nie wspomniano, że będzie to najstarsza Katarzyna. Po jej rychłej śmierci, od sierpnia 1378 roku król Ludwik forsował kandydaturę młodszej Marii. Ale tutaj pojawił się opór polskich panów, bo wiedzieli, że na jej męża został przeznaczony Zygmunt Luksemburski, od 1373 roku margrabia brandenburski¹.

Ostatecznie jednak król Ludwik zgodę panów polskich otrzymał i doszło do zaręczyn. Młody Luksemburczyk udał się na dwór węgierski i oczekiwał na objęcie tronu polskiego.

W końcu sierpnia 1381 roku margrabia brandenburski Zygmunt przebywając w Zgorzelcu w towarzystwie księcia opolskiego Władysława i Jana biskupa czanadzkiego, przejął prawa od Jana Zgorzeleckiego do Nowej Marchii, jako przyszły król polski. Była to realizacja

¹ J. Winkelmann, *Sigismund von Luxemburg als Markgraf von Brandenburg (1378-1388)*, [w:] *Kaiser Sigismund (1368-1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*, Hrsg. K. Hruza, A. Kaar, Wien-Köln-Weimar 2012, s. 139, 142-147.

warunku postawionego Zygmuntowi przez Ludwika Węgierskiego, by do przyszłego króla węgierskiego i polskiego należała Nowa Marchia². Zaraz potem zaangażowano Zygmunta w sprawy polskie. W imieniu panującego Ludwika został wysłany zbrojnie przeciwko przywódcy opozycji królewskiej w Polsce Bartoszowi z Odolanowa. Z wyprawą wiąże się nierozwiązana do dzisiaj sprawa identyfikacji dwóch miejscowości, w których przebywał Zygmunt ze swoją nowomarchijską armią. Identyfikacja tych miejscowości jest dla mnie głównym celem badawczym, któremu poświęcam tę niewielką rozprawę.

Tajemnicze „Bronyk”

Król Ludwik Andegaweński wydał Zygmuntowi polecenie zorganizowania wyprawy zbrojnej przeciwko przeciwnikowi przyszłych rządów w Polsce Zygmunta i Marii – staroście kujawskiemu Bartoszowi Wazenburgowi z Odolanowa. Jan Długosz podał, iż pretekstem zorganizowania wyprawy było spustoszenie przez Bartosza okolicy zamku Odolanowa oraz uwięzienie „*pewnych francuskich rycerzy i kupców*”, na których nałożył okup i zmusił do zapłacenia znacznej kwoty³.

Sprawa uwięzienia Francuzów miała swoje korzenie w latach siedemdziesiątych, kiedy Bartosz odbył pielgrzymkę do Comopostelli i wstąpił na służbę króla francuskiego. Bartosz, uznawany dzisiaj za jednego z najświetniejszych przedstawicieli rycerstwa polskiego drugiej połowy XIV wieku, zasłynął w turniejach rycerskich w Paryżu, a jego herb Tur, trafił do francuskich i niderlandzkich herbarzy⁴. Ale król francuski nie wywiązał się ze zobowiązań finansowych wobec Bartosza. Więc kiedy pojawiła się okazja, rycerz uwięził Francuzów podążających przez Polskę na krucjatę do Prus, chcąc odzyskać pieniądze. Jednak na takie metody działania nie wyrażał zgody król Ludwik i nakazał ukarać Bartosza zajęciem jego zamków.

² E. Rymar, *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wlkp. 1999, s. 81.

³ *Kronika Jana z Czarnkowa*, red. A. Nowakowski, Kraków 1996, s. 88.

⁴ Szerzej o Bartoszu Wazenburgu zob. H. Polaczówna, *Ród Wazenburgów w Polsce*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego”, t. 7 (1926), s. 145-154; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, Poznań 1996, s. 304-305; D. Piwowarczyk, *Poczet rycerzy polskich XIV i XV wieku*, Warszawa 2004, s. 23-34; A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374-1426). Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998, s. 148.

„*Bardzo liczne wojsko*” wielkopolskie zebrało się około 8 września 1381 roku⁵, pod dowództwem starosty generalnego Wielkopolski Domarata z Pierzchna i Iwna, po czym ruszyło przeciwko Bartoszowi. „*Po różnych spustoszeniach i grabieżach we wsiach kościołów gnieźnieńskiego i lubuskiego*” doszło do kilkudniowego zawieszenia broni i do zjazdu w Skalmierzycach koło Ostrowa w dniu 11 września. W zawartym porozumieniu przewidywano opuszczenie Odolanowa przez Bartosza za 18.000 florenów, od których odliczyć miano okup wzięty od rycerzy francuskich. „*Po przeprowadzeniu tego wszystkiego ucichł szcęk wojny domowej*”⁶. Prawdopodobnie wspomnianą 11 września umowę z Bartoszem z Odolanowa zawarto dzięki staraniom Domarata z Iwna i Sędziwoja z Szubina. Ale król Ludwik jej nie zatwierdził⁷. W związku z tą umową, starosta krakowski Sędziwój z Szubina oraz biskup czanadzki Jan odbyli podróż do Berlina do Zygmunta Luksemburskiego⁸, zapewne aby nakłonić go do wyprawy przeciwko Wazenburgowi.

Jak wiadomo, Zygmunt przebywał w tym czasie we Frankfurcie nad Odrą (9 września), a potem w Berlinie (13-16 września)⁹, skąd podążył do Nowej Marchii. Tutaj doszło do spotkania panów polskich z margrabią. Wiemy, że Zygmunt pojawił się w Chojnie (12-16.10.1381), a potem w Gorzowie (21-23.10.), gdzie w jego otoczeniu wspomniano biskupa czanadzkiego Jana, Sędziwoja z Szubina oraz panów brandenburskich¹⁰.

Jak podaje Edward Rymar, to z Gorzowa margrabia Zygmunt udał się do „tajemniczej”, bo niezidentyfikowanej do dzisiaj miejscowości „Bronyk”, w której 27 października 1381 roku uczynił Hansa von Wedel ze Świdwina starostą całej Nowej Marchii. Tutaj też Zygmunt postanowił, że Wedel może podjąć wojnę za wiedzą marchijskiego

⁵ *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 88.

⁶ *Jana Długosza Roczniki, czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego*, Księga X (1370-1405), tom VI/1, red. Z. Perzanowski, Warszawa 1981, s. 107. O zamku w Odolanowie zob. J. Tomala, *Budownictwo obronne powiatu kaliskiego w XIV-XVIII wieku*, tom 1, Poznań 1995, s. 121.

⁷ J. Dąbrowski, *Ostatnie lata panowania Ludwika Węgierskiego (1370-1382)*, Kraków 1918, s. 262.

⁸ E. Rymar, *Studia*, s. 81.

⁹ *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej skrót: **CDB**), hrsg. v. A.F. Riedel, seria A, Bd. VIII, Berlin 1847, s. 335; XII, Berlin 1857, s. 506; XVIII, Berlin 1859, s. 311; XXIV, Berlin 1863, s. 36.

¹⁰ E. Rymar, *Studia*, s. 82.

starosty Reinharda von Strele oraz rajców miast: Choszczna, Drawska i Chojny¹¹. Zenon Nowak uważał, że miejscowość „Bronyk” znajdowała się jeszcze w granicach Nowej Marchii, bo Zygmunt dokonywał czynności prawnej dotyczącej jej terytorium¹². Jednakże takiej nazwy na obszarze Nowej Marchii nie znajdziemy i należy zgodzić się z Edwardem Rymarem, aby odejść od poszukiwań tej miejscowości w północnej części Nowej Marchii, do czego skłaniałaby treść czynności prawnej, podobnie jak i jej odbiorca oraz wymienione miasta. Należy ją lokalizować poza Nową Marchią. Ale trudno zgodzić się z identyfikacją „Bronyk” z Bronikowem położonym pomiędzy Przemętą a Kościanem w Wielkopolsce, zapisywanym w źródłach *Bronkowo* (1397) i *Broncow* (1399)¹³, co jest podtrzymywane przez tego historyka do dzisiaj¹⁴.

Zgadzam się z pierwszą częścią hipotezy, że tajemnicze „Bronyk” musiało znajdować się już poza granicami Nowej Marchii, czyli w granicach Królestwa Polskiego. Nie należy moim zdaniem identyfikować tej miejscowości z Bronikowem położonym pomiędzy Przemętą a Śmigłem.

Zapis „Bronyk” na dokumencie margrabiego Zygmunta Luksemburskiego przypomina wzmianki występujące w źródłach brandenburskich od początków XIV wieku jako „Wronik”¹⁵, a w wielkopolskich – „Vronig”¹⁶, odnoszące się do Wronek w powiecie poznańskim. W tym przypadku mógł mieć miejsce zapis nazwy miejscowości dokonany w brandenburskiej kancelarii na podstawie wymowy. Z podobnym zjawiskiem mamy do czynienia w przypadku pobliskiego Wielenia, którego nazwę w dokumencie margrabiego brandenburskiego

¹¹ CDB, A, XVIII, s. 234; *Regesta Historiae Neomarchicae*, (dalej skrót: **ReHN**), K. K l e t k e, Bd. I Abteilung, „Märkische Forschungen”, Bd. X, Berlin 1867, I, s. 375.

¹² Z. N o w a k, *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*, Toruń 1964, s. 32.

¹³ E. R y m a r, *Studia*, s. 83. We wcześniejszej pracy E. R y m a r, *Panowie von der Osten (Drzeńscy)*, cz. 3 i 4, , NRHA, Nr 6, t. 2, Gorzów 1999, s. 49, wspomina „tajemniczą” miejscowość „Bronyk”, lecz wówczas jej nie identyfikował.

¹⁴ E. R y m a r, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wlkp. 2015, s. 462.

¹⁵ H. S p a n g e n b e r g, *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Leipzig 1908, s. 521, 522.

¹⁶ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, (dalej skrót: **KDW**), red. A. G ą s i o r o w s k i, Tom XI, Poznań 1999, nr 1758.

z 11 grudnia 1350 roku zapisano w dwóch formach: „Velen” i „Belen”¹⁷. Ale identyfikacja nazwy „Bronyk” z „Vronig” oparta jest nie tylko na podobieństwie fonetycznym, ale także na wniosku wynikającym z analizy długości trasy podróży.

Luksemburczyk nie mógł się zapuścić zbyt daleko w głąb Polski w ciągu swej podróży. W tym początkowym okresie wyprawy zapewne dopiero gromadził siły. Na ciągle pozyskiwanie uczestników na wyprawę wskazują chociażby potwierdzenia przywilejów wystawione dla Chojny przez Zygmunta w dniach 12 i 15 października 1381 roku¹⁸. Prowadził więc Luksemburczyk rycerstwo i mieszczan z zachodnich krańców państwa: z Chojny i okolic Gorzowa. Za Gorzowem, gdzie zatrzymał się 23 października, dołączyć do władcy musiał wójt świdwiński Hans von Wedel z rycerstwem i mieszczaństwem z okolic Świdwina, Choszczna i Drawska, czyli z północnej i wschodniej Nowej Marchii. Potem udał się prawdopodobnie przez Strzelce i Drezdenko, gdzie dołączyli do armii margrabiego Ostenowie, polscy lennicy. Na ten kierunek przemarszu może wskazywać moim zdaniem kolejna czynność prawna margrabiego z udziałem jednego z panów z Drezdenka – Arnolda von der Ostena w miejscowości „Bronyk” 27 października 1381 roku, zapewne na obszarze Królestwa Polskiego, ale moim zdaniem dużo bliżej granic Nowej Marchii, niż odległe Bronikowo. Skoro 23 października margrabia znajdował się w Gorzowie, to w Strzelcach i Drezdenku mógł być 24-25 października, a 26 z pewnością już poza południową granicą Nowej Marchii, a następnego dnia we Wronkach.

Margrabia mógł skierować się ku Wronkom za radą pozostających w jego otoczeniu: biskupa czanadzkiego Jana i Sędziwoja z Szubina. Wybrał na postój ośrodek, w którym kasztelanem i burgrabią był od 1379 roku Mroczek z Iwna, Grzymalita i brat starosty generalnego Wielkopolski Domarada z Iwna i Pierzchna, tenutariusza Wronek¹⁹, dowódcy wojsk wielkopolskich w tej samej wyprawie przeciwko Bartoszowi oraz głównego zwolennika rządów Zygmunta Luksemburczyka w Polsce²⁰.

Ale pobyt wojsk margrabiego na obszarze Królestwa Polskiego przedłużał się i zaczynało brakować środków finansowych. Po miesiącu,

¹⁷ CDB, A, XVIII, s. 125.

¹⁸ CDB, A, XIX, s. 274, 275; ReHN, I, s. 374-375.

¹⁹ KDW, XI, nr 1758, s. 41-42.

²⁰ J. Dąbrowski, *Ostatnie lata*, s. 262.

25 listopada 1381 roku trzech rycerze z ziemi chojeńskiej: Henning i Mikołaj von Sack, Trampe z Brwic i Ludek von Block udzielili gwarancji posiadany majątkiem na sumę 400 kóp groszy praskich wypłaconych margrabiemu Zygmunтови przez miasto Chojnę na ręce Arnolda von der Ostena²¹. Dokument ujawnił w realizacji planów Luksemburczyka aktywność Ostena, jednego z panów Drezdenka, lennika polskiego²².

Jednakże akcja przeciwko Bartoszowi z Odolanowa została przerwana i margrabia ze swoją armią powrócił na krótko do Nowej Marchii, gdzie ustanowił wójtem Jana von Wedla, po czym udał się do Czech. Natomiast armia w Nowej Marchii zbierała potrzebne środki finansowe²³. Zapewne z woli margrabiego, dowództwo nad siłami zbrojnymi powierzono wówczas Arnoldowi von der Osten z Drezdenka²⁴. Podsumowując ustalenia dotyczące pierwszej z „tajemniczych” nazw, chciałbym zaproponować, by przyjąć iż w 27 października 1381 roku wojska nowomarchjskie Zygmunta Luksemburskiego operowały we Wronkach i północnej Wielkopolsce, a w ostatnich dniach listopada 1381 roku powróciły do Nowej Marchii. Akcja przeciwko Bartoszowi z Odolanowa uległa zawieszeniu.

Kolejna tajemnicza nazwa „Brysk”

25 lipca 1382 roku Ludwik Węgierski zwołał zjazd do Zwolenia na Słowacji. Tutaj panowie polscy, w tym Sędziwój z Szubina złożyli hołd lenny Marii i Zygmunтови, nazywanemu odtąd „panem i dzieźdżicem Królestwa Polskiego”. Potem Zygmunt wraz z arcybiskupem gnieźnieńskim Bodzętą, starostą krakowskim Sędziwojem z Szubina,

²¹ CDB, A, XIX, s. 275; ReHN, I, s. 375.

²² E. R y m a r, *Studia*, s. 83.

²³ W związku z czynnościami finansowymi i militarnymi z końca 1381 roku ma pozostawać wystawiony potem 13 maja 1382 roku skrypt dłużny przez rajców miast Świdwina i Mieszkowic na rzecz Chojny na sumę 500 grzywien Finkenaugen, na którą zastawił dochody z tych miast wójt Hans von Wedel z synem Hassonem. Pożyczka została zaciągnięta na potrzeby zarządu Nową Marchią oraz na potrzeby margrabiego Zygmunta Luksemburczyka. 10 czerwca 1382 roku podczas pobytu w Mieszkowicach wójt Nowej Marchii Jan von Wedel ze Świdwina z synem Hassonem potwierdził rajcom chojeńskim zadłużenie w wysokości 500 grzywien. CDB, A, XVIII, s. 235; XIX, s. 277; ReHN, I, s. 376; E. R y m a r, *Studia*, s. 84.

²⁴ E. R y m a r, *Studia*, s. 84.

starostą wielkopolskim Domaratem został skierowany z wojskiem do Polski w celu rozprawienia się z ugrupowaniem Bartosza z Odolanowa, urażonego za zabranie mu starostwa kujawskiego²⁵.

2 sierpnia 1382 roku Zygmunt dotarł do Krakowa, skąd wysyłał pismo do stanów Marchii Brandenburskiej z tłumaczeniem, że na razie nie może przybyć do kraju, bo zatrzymały go pilne sprawy w Polsce zlecone przez króla Ludwika²⁶. Potem z Krakowa ruszył do Wielkopolski przeciwko Bartoszowi z Odolanowa. 31 sierpnia 1382 roku Zygmunt przebywał w miejscowości „Brysk”²⁷. Zenon Nowak utożsamiał ją z Brześciem Kujawskim²⁸, do czego zapewne przyczyniło się powiązanie tej nazwy z utraconym starostwem kujawskim Bartosza. Taka identyfikacja została zaakceptowana przez Annę Supruniuk²⁹. Nie przyjął jej jednak historyk Nowej Marchii Edward Rymar i połączył „Brysk” z jakąś nieokreśloną bliżej miejscowością koło Łęczycy lub koło Kalisza³⁰, ale na pewno nie na Kujawach³¹. I ponownie chciałbym, zaproponować inną identyfikację tej kolejnej „tajemniczej” nazwy.

Z pewnością trudna do wymówienia dla niemieckiego władcy i jego kancelarii polska nazwa, a zapisana jako „Brysk”, moim zdaniem może być dokładniej zidentyfikowana. W tym celu posłużę się informacjami dotyczącymi trasy podróży Zygmunta Luksemburskiego. Zaraz następnego dnia po wizycie w owym „Brysk”, czyli 1 września 1382 roku wojska Zygmunta Luksemburskiego zdobyły zamki i miasta Bartosza z Odolanowa – Koźmin, Nabyszyce i Koźminek, a 8 września rozpoczęły oblężenie Odolanowa³². Znajdowały się więc nie na terenie Kujaw, ale w południowej Wielkopolsce. Słusznie więc zauważono już wcześniej, iż termin zajęcia Koźminka (1.09.), wyklucza możliwość wystawienia przez margrabiego dzień wcześniej (31.08.) dokumentu

²⁵ *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 111; *Jana Długosza Roczniki*, Ks. X, tom VI/1, s. 135-136; J. Łojko, *Wojna domowa w Wielkopolsce w latach 1382-1385*, [w:] „*Gnieszno. Studia i materiały historyczne*”, II, Warszawa-Poznań 1987, s. 76.

²⁶ CDB, B, III, s. 87; E. Rymar, *Studia*, s. 85.

²⁷ CDB, A, XVIII, s. 312; ReHN, I, s. 376; KDW, III, Nr 1802.

²⁸ Z. Nowak, *Polityka północna*, s. 33.

²⁹ A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego*, s. 151.

³⁰ E. Rymar, *Studia i materiały*, s. 85; Wcześniej z powątpiewaniem opowiadał się za Brześciem Kujawskim. E. Rymar, *Panowie von der Osten*, s. 49.

³¹ E. Rymar, *Historia polityczna i społeczna*, s. 464.

³² *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 111; *Jana Długosza Roczniki*, Ks. X, tom VI/1, s. 136.

na Kujawach³³. Zatem miejscowość „Brysk” musiała znajdować się bliżej Koźminka, na terenach, na których prowadzone były walki.

Margrabia podążył przez owe „Brysk” pod Koźmin i Odolanów położone w południowej Wielkopolsce, co wyraźnie nam wskazuje, iż można miejscowości „Brysk” poszukiwać w tych okolicach. Uważam, że w rachubę wchodzi nieistniejąca dzisiaj miejscowość umocniona Parsk koło Kościana³⁴. Znajdował się tutaj gródek obronny (*fortalicium, castrum*) wspomniany w latach 1382-1403³⁵. Jeszcze w końcu tego samego 1382 roku gródek (*fortalicium*) w Parsku przez osiem dni oblegał Bartosz i zmusił do poddania się zwolennikom księcia mazowieckiego³⁶ i przeciwnikom Zygmunta. Uważam, że wcześniej, w dniu 31 sierpnia 1382 roku zameczek Parsk, zapisany przez brandenburskiego kancelistę jako „Brysk”, zdobył ze swoim wojskiem Zygmunt Luksemburczyk.

Tutaj podczas postoju margrabia Zygmunt Luksemburski wystąpił z tytułami: podkomorzego świętego cesarstwa rzymskiego i pana Królestwa Polskiego, potwierdzając rycerzom z Drezdenka Arnoldowi i Ulrykowi von der Ostenom ich przywileje nadane przez królów Polski i margrabiów Brandenburgii. Tego dnia w otoczeniu Zygmunta w Polsce znajdowali się arcybiskup Bodzęta, starosta krakowski Sędziwój z Szubina, starosta generalny Wielkopolski Domarat z Pierzchna i Iwna, hofmistrz nadworny Zygmunta – Hanusz hrabia von Lindow, przedstawiciele trzech miast z Nowej Marchii, rajcowie: Klosse z Chojny, Kunmann z Gorzowa i (Krystian) Landsberg z Choszczna oraz doradca Zygmunta - Bodzęta z Kosowic³⁷.

³³ E. R y m a r, *Studia*, s. 83-84; Idem, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii*, s. 464.

³⁴ Parsk znany w źródłach od 1332 roku, był zapisywany: *Parsk* (1382, 1398), *de Parszky* (1399), *Parx, Parsx* (1400), *Parzk* (1401), *Parxs* (1401), *Parszk* (1401). *Słownik Historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, (dalej skrót: **SHGWP**), red. A. G ą s i o r o w s k i, cz. III, z. 3, Poznań 1997, s. 595.

³⁵ SHGWP, III/3, s. 596.

³⁶ W 1371 roku właścicielem Parska był Tomasz z Jeżewa i Parska. W latach 1382-1416 Parsk należał do jego syna Michałka (1382-1421) z Ostrowieczna h. Świnka, skarbnika poznańskiego (1378-1418). Potem dziedziczony przez synów: Adama (1218-1429), Wojciecha (1428-1429) i Jana (1420-1429). Gródek w Parsku spalony w 1403 roku. J. D ł u g o s z, *Roczniki*, ks. X, Warszawa 1981, s. 143; SHGWP, s. 506, 596.

³⁷ CDB, A, XVIII, s. 312-313; A. S u p r u n i u k, *Otoczenie księcia mazowieckiego*, s. 151.

Treść dokumentu z 31 sierpnia 1382 roku, jak i jego świadkowie dowodzą, iż do wyprawy Zygmunta dołączyły oddziały z Nowej Marchii, które wzięły udział w drugiej już operacji militarnej przeciwko Bartoszowi z Odolanowa oraz w zdobyciu 1 września jego zamków w Koźminie, Nabyszycach i Koźminku, jak i w rozpoczętym około 8 września w oblężeniu Odolanowa. Jednak i ta akcja została przerwana. Tym razem wieściami o śmierci króla Ludwika (†10.09.1382)³⁸.

Wieść o śmierci Andegawena dotarła do Zygmunta zapewne jeszcze w końcu połowy tego miesiąca, pod murami Odolanowa. Luksemburczyk postanowił natychmiast przerwać kampanię i przejąć władzę w Królestwie Polskim. Udał się do najbliższego położonego dużego miasta – do Poznania, gdzie pojawił się 27 września 1382 roku. Tutaj Zygmunt Luksemburczyk „przyjęty z należytych honorami przez mieszczan poznańskich, wymógł na nich przysięgę wierności”³⁹. Podjął też Zygmunt decyzje w sprawie miast i duchowieństwa Brandenburgii⁴⁰, ponieważ uważa się, że w Poznaniu towarzyszyli mu Brandenburczycy⁴¹. I słusznie, bo margrabia wracał z rycerstwem z wyprawy wojennej. Można zatem dopuszczać w Poznaniu obecność chociażby Ostenów i mieszczan z Gorzowa, Chojny i Choszczna. Nie wiemy, czy zbrojnych z Nowej Marchii odesłał Zygmunt z Poznania do siebie. Być może pozostawił przy sobie jakąś reprezentację, ponieważ potrzebował rady i wsparcia w nowej sytuacji w jego staraniach o koronę Królestwa Polskiego, które potwały teraz od końca września⁴² do grudnia 1382 roku⁴³.

³⁸ *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 111; *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 136.

³⁹ *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 137.

⁴⁰ CDB, A, VIII, s. 340; XXIV, s. 387.

⁴¹ E. R y m a r, *Studia i materiały*, s. 86.

⁴² 28 września Zygmunt odwiedził arcybiskupa w Gnieźnie, gdzie 30 września uczestniczył w nabożeństwie żałobnym za zmarłego króla Ludwika. 1 października z Gniezna ruszył na Kujawy w towarzystwie arcybiskupa i Sędziwoja z Szubina, gdzie naciskano na Zygmunta po raz drugi, bo pierwszy raz w Poznaniu, aby zwolnił ze stanowiska starostę generalnego Wielkopolski Domarata z Pierzchna. Ponieważ wiemy, iż rycerz ten był od dawna zwolennikiem rządów Zygmunta w Polsce, więc odpowiedź Luksemburga mogła być w Gnieźnie taka sama jak w Poznaniu. Zygmunt odmówił. Już wcześniej, a po jego odmowie, „cały tłum panów i rycerzy wielkopolskich, który zjechał się do niego, rozjechał się rozgniewany z Poznania”. *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 112; *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 137. 2 października 1382 roku Zygmunt przebywał w Trzemesznie, a przy nim palatyn kaliski i starosta krakowski Sędziwój z Szubina oraz starosta wielkopolski Domarad. KDW,

VI, nr 1803. Potem udał się do Brześcia, gdzie chyba także domagano się od niego zdymisjonowania Domarata z Pierzchna. I tutaj: *Ulegając nieuczciwej i nie przemyślanej radzie młodzików odpowiedział, że żadną miarą tego nie zrobi, dorzucając nadto pewne pogroźki, gdyby Polacy odmówili poddania się jego władzy, (wtedy – dop. aut.) wszyscy odwrócili się od niego.* **Jana Długosza Roczniki, Ks. X, Tom VI/1, s. 138-139.** Zygmunt zaczął nagle tracić poparcie w Wielkopolsce. *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 112. Jeszcze w końcu października odbył się zjazd w Miłostawiu, skąd wysłano posłów do panów krakowskich, aby przybyli na zjazd powszechny wyznaczony na dzień 25 listopada 1382 roku do Radomska. Tutaj podtrzymano wierność wobec jednej z córek Ludwika Węgierskiego, ale rycerstwo odmówiło uznania Zygmunta Luksemburskiego za króla polskiego. Rękę Andegawenki, według Długosza – Jadwigi, co nie jest prawdą, miał otrzymać książę mazowiecki Siemowit IV, którego uznano za odpowiedniejszego do sprawowania władzy w Królestwie Polskim od margrabiego Zygmunta. *Ibidem*, s. 112-113; *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 139. W Wielkopolsce wykształcać się zaczęły stronnictwa, w tym luksemburskie, do którego należeli początkowo Grzymalicy, krewni i stronnicy starosty generalnego Domarata z Pierzchna i Iwna oraz mazowieckie, wspierające Siemowita IV, za którym stał niedawno gnębiony przez margrabiego Zygmunta i króla Ludwika – Bartosz Wazemborg z Odolanowa. Trzecie stronnictwo – nazwane przez kronikarzy – stronnictwem ziemian, chciało na razie działać w porozumieniu z panami małopolskimi i innych ziem polskich. *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 113; *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 142-143. Tutaj w Radomsku od 25 do 27 listopada 1382 roku. Zachował się dokument z tego dnia, do którego przywiesiło swoje pieczęcie 29 rycerzy wielkopolskich z rodów: Doliwów, Nałęczów, Wazemborgów, Zarembów, Porajów, Pałuków, Korabiów, Łodziów, Wyskotów, Grzymałów, Jeleni, Szaszorów, Wczeli lub Sulimów, Nowinów, Wieniawitów. KDW, III, Nr 1804. Gorąco wstawiali się za Zygmuntem jego zwolennicy, którzy złożyli mu już przysięgę wierności, jak arcybiskup gnieźnieński Bodzanta i starosta Domarat z Pierzchna. Ten ostatni oficjalnie ogłosił, iż przysięga zmusza go do oddania zamków i miast królewskich Zygmuntowni. *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 113. Pomimo sprzeciwu części zwolenników Luksemburga „*postanowienie spisane zatwierdzono przez przywieszenie pieczęci i wysłano (przez) posłów na zjazd rycerzy krakowskich i sandomierskich*”, który miał się odbyć 6 grudnia 1382 roku w Wiślicy. *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 139. Wraz z Zygmuntem do Wiślicy przyjechał arcybiskup gnieźnieński i starosta Domarat. Przybyli także w imieniu królowej wdowy biskup Egeru i biskup czanadzki, którzy wyprzedzając Zygmunta podziękowali polskim panom za dochowanie wierności córce Andegawenów i prosili, aby nie składano żadnych przyrzeczeń nikomu innemu, nawet margrabiemu Zygmuntowni. 6 grudnia 1382 roku w Wiślicy potwierdzono uchwałę podjętą w Radomsku. Co więcej, zmuszono do jej potwierdzenia arcybiskupa Bodzantę i Domarata z Pierzchna, chociaż temu ostatniemu nie udzielono przebaczenia. *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 114. Tego dnia praktycznie kandydatura margrabiego brandenburskiego do tronu polskiego została utracona.

⁴³ Zygmunt z Wiślicy skierował się w kierunku Krakowa, do którego go nie wpuszczono: *by nie usiłował zerwać postanowienia zatwierdzonego w Radomsku i Wiślicy*⁴³. Udał się więc w początkach grudnia 1382 roku przez Wawrzeńczyce, Niepołomice,

Bibliografia

Źródła

- Codex diplomaticus Brandenburgensis*, hrsg. v. A.F. Riedel, Berlin 1838-1869, A: I Hauptteil, Bd. I-XXV; B: II Hauptteil, Bd. I-IV; C: III Hauptteil, Bd. I-III, SB: Supplementband.
- Jana Długosza Roczniki, czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego*, Księga X (1370-1405), Tom VI/1, Red. Z. Perzanowski, Warszawa 1981.
- Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, red. A. Gąsiorowski, tom XI, Poznań 1999.
- Kronika Jana z Czarnkowa*, Red. A. Nowakowski, Kraków 1996.
- Regesta Historiae Neomarchicae*, K. Kletke, Bd. I Abteilung, „Märkische Forschungen”, Bd. X, Berlin 1867.

Literatura

- Bieniak J., *Epilog zabiegów Siemowita IV o koronę polską*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”. Nauki Humanistyczno-społeczne, z. 58 (1973).
- Dąbrowski J., *Ostatnie lata panowania Ludwika Węgierskiego (1370-1382)*, Kraków 1918.
- Hoensch J.K., *Itinerar König und Kaiser Sigismund von Luxemburg 1368-1437*, Münster 1995.
- Jurek T., *Obce rycerstwo na Śląsku*, Poznań 1996.
- Łojko J., *Wojna domowa w Wielkopolsce w latach 1382-1385*, [w:] „Gniezno. Studia i materiały historyczne”, II, Warszawa-Poznań 1987.
- Nowak Z., *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*, Toruń 1964.
- Piowarczyk D., *Poczet rycerzy polskich XIV i XV wieku*, Warszawa 2004.
- Polackówna H., *Ród Wazemborgów w Polsce*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego”, t. 7 (1926).
- Rymar E., *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wlkp. 2015.
- Rymar E., *Panowie von der Osten (Drzeńscy)*, cz. 3 i 4, NRHA, nr 6, t. 2, Gorzów 1999.
- Rymar E., *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wlkp. 1999.

Bochnię, Nowy Sącz na Węgry do królowej Bośniaczki, która podobno za wierność Polaków jej córce, przyrzekła rozwiązać małżeństwo Marii z Zygmuntem. *Jana Długosza Roczniki*, ks. X, tom VI/1, s. 141; J. Tę g o w s k i, *Bezkrólowie po śmierci Ludwika Węgierskiego a geneza unii Polski z Litwą*, [w:] *Studia historyczne z XIII-XV wieku*, Olsztyn 1995, s. 93; J.K. H o e n s c h, *Itinerar König und Kaiser Sigismund von Luxemburg 1368-1437*, Münster 1995, s. 48.

- Słownik Historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, red. A. Gąsiorowski, cz. III, z. 3, Poznań 1997.
- Spangenberg H., *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Leipzig 1908.
- Sperka J., *Otoczenie Władysława Polczyka w latach 1370-1401*, Katowice 2006.
- Supruniuk A., *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374-1426). Studium o elicie politycznej Mazowsza na przełomie XIV i XV wieku*, Warszawa 1998.
- Szweda A., *Stronictwo starosty Domarada z Pierzchna w czasie wojny domowej w Wielkopolsce*, [w:] *Książęta, urzędnicy, złoczyńcy. Gdańskie Studia do Dziejów Średniowiecza*, red. B. Śliwiński, nr 6 (1999).
- Tęgowski J., *Bezkrólowie po śmierci Ludwika Węgierskiego a geneza unii Polski z Litwą*, [w:] *Studia historyczne z XIII-XV wieku*, Olsztyn 1995.
- Tomala J., *Budownictwo obronne powiatu kaliskiego w XIV-XVIII wieku*, tom 1, Poznań 1995.
- Winkelmann J., *Sigismund von Luksemburg als Markgraf von Brandenburg (1378-1388)*, [w:] *Kaiser Sigismund (1368-1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*, Hrsg. K. Hruza, A. Kaar, Wien-Köln-Weimar 2012.

GRZEGORZ JACEK BRZUSTOWICZ

**PRÓBA IDENTYFIKACJI NAZW „BRONYK” I „BRYSK”,
W ZWIĄZKU Z INTERWENCJĄ MARGRABIEGO
BRANDENBURSKIEGO ZYGMUNTA LUKSEMBURSKIEGO
PRZECIWKO BARTOSZOWI Z ODOLANOWA W LATACH 1381-1382**

Streszczenie: W 1381 roku król węgierski i polski Ludwik Andegaweński wydał Zygmunтови Luksemburskiemu, margrabiemu brandenburskiemu, kandydatowi do polskiej sukcesji, polecenie zorganizowania wyprawy zbrojnej przeciwko przeciwnikowi przyszłych rządów margrabiego w Polsce – staroście kujawskiemu Bartoszowi Wazenborgowi z Odolanowa. Pretekstem do zorganizowania wyprawy militarnej było spustoszenie przez Bartosza okolicy zamku Odolanowa oraz uwięzienie rycerzy francuskich, którzy podążali na krucjatę do Prus.

Do akcji przeciwko Bartoszowi Wazenborgowi doszło jesienią 1381 roku i została przerwana na prawie rok, do lata 1382 roku. Podczas dwóch pobytów margrabiego brandenburskiego ze swym wojskiem na terytorium Królestwa Polskiego, zatrzymywano się między innymi w miejscowościach, których nazwy zniekształcono w kancelarii Luksemburczyka, a co stało się dla historyków przyczyną trudności w ich iden-

fikacji. Chodzi o miejscowość „Bronik”, w której margrabia zatrzymał się 27 października 1381 roku i o „Brysk”, wspomniany w źródłach 31 sierpnia 1382 roku.

Po przywołaniu dotychczasowych ustaleń historiografii w tej kwestii, stosując metodę analizy zapisów źródłowych tych nazw, w powiązaniu z analizą trasy przemarszu margrabiego, autor identyfikuje obydwie nazwy z miejscowościami na terenie Wielkopolski. Nowa identyfikacja tych nazw pozwala na pełniejsze zrozumienie działań margrabiego Zygmunta na terenie Polski w latach 1381-1382.

Słowa kluczowe: Królestwo Polskie, Nowa Marchia, średniowiecze, Ludwik Węgierski, Zygmunt Luksemburski, Bartosz z Odolanowa, „Bronik”, „Brysk”.

**ATTEMPT AT IDENTIFYING NAMES „BRONYK” AND „BRYSK”
IN RELATION TO THE INTERVENING OF BRANDERBURGIAN GRAF
– ZYGMUNT LUKSEMBURSKI AGAINST BARTOSZ
FROM ODOLANÓW IN 1381-1382**

Abstract: In 1381 Polish and Hungarian king Louis the Hungarian ordered Zygmunt Luksemburski, who was a Branderburgian graf and a candidate to the Polish throne, to organize an armed excursion against an opponent of future power of the graf in Poland. This adversary was the starosta of Kujawy Bartosz Wanzenborg from Odolanów. The pretext for organizing this military excursion was the fact that Bartosz had plundered the vicinity of the castle in Odolanów and took some French knights prisoners who were heading to Prussia on a crusade.

The actions against Bartosz Wanzenborg were taken in autumn 1381. It was then put on hold for almost a year until summer 1382. During two stays of the Branderburgian graf with his army on the territory of Polish Kingdom the army visited towns, the names of which were distorted in his office. For historians it was a cause of difficulties in identifying them. The town in question is “Bronik” where the graf stayed on the 27th of October 1381 and “Brysk” in which he stopped on the 31st of August 1382.

After referring to basic historical facts in this topic and applying the method of the source writings’ analysis as well as the analysis of the graf’s march rout, the author identifies both names with towns lying in Wielkopolska. New identification of these names makes it possible to better understand the activities of graf Zygmunt in Poland in 1381-1382.

Key words: Kingdom of Poland, New March, Middle Ages, Zygmunt Luksemburski, Bartosz from Odolanow.

Translated by Dominik Jemielita

